

Četrtič. Ostaja temeljna razpoka med razvitimi in nerazvitimi, slednji z izjemo delov Azije še naprej v razvoju zaostajajo. Še posebej je akuten primer Afrike. V »prazne prostore«, ki nastajajo, ker se umikata svetovna hegemoni (Združene države Amerike in Sovjetska zveza) iz vsestranske pričujočnosti v globalnem smislu, pa znajo vdreti lokalni subimperializmi in tako nastajati nova vojna in sploh konfliktna žarišča, katerih mednarodna skupnost ne zna obvladovati.

Petič. Svet pa je postal enoten in vse se tiče vsakogar. Ta mondanizacija napredka in nazadovanja nas sooča s potrebo po novi miselnosti in novih mehanizmi sodelovanja. Pa tega še ni. Obilo je retrogradnega tavanja v raznih fundamentalizmi in, postavimo, kakem postmodernizmu. Ob tem pa smo priča nerešljivosti nacionalnega vprašanja in kažejo se konture novih ideoloških konfliktov.

ZDRAVKO MLINAR

Sociološki pogled na integracijske procese v Evropi

Predvsem bom izpostavil sociološki pogled na integracijske procese v Evropi. V množici gradiva, ki se pojavlja v zadnjem času, lahko identificiramo zelo različne pristope: Evropo lahko obravnavamo v klasičnem geografskem smislu kot teritorialno enoto; danes prevladujejo razprave, ki se osredotočajo na njeno institucionalno in politično strukturo; osrednjo pozornost namenjajo gospodarskim vidikom, npr. Evropi kot skupnemu tržišču; nadalje gre za Evropo kot kulturno identiteto; za Evropo z vidika infrastrukturnega omrežja. Lahko bi govorili tudi o Evropi kot nekakšnemu odzivu na izzive od zunaj, zlasti s strani Amerike in Japonske. To pomeni, da se evropska identiteta oblikuje (tudi) v smislu »tangencialne koalicije«, tj. koncepta, ki sem ga že pred časom predstavil v tem smislu, da gre za povezovanje kot odziv na težnjo k dominaciji od zunaj.

Kar me ob vsem tem kot sociologa moti, je to, da je prav sociološki vidik močno zapostavljen. Čudim se, da – ob izraziti vključenosti ekonomije, političnih znanosti, zlasti študija mednarodnih odnosov, prava idr., naletimo na zelo maloštevilna sociološka preučevanja. To posredno pomeni, da pogrešam teoretsko bolj podkovan pristop k pojasnjevanju tega predmeta, ki bi nam nakazoval določnejšo razvojno usmeritev in selektivnost. Sedaj pa imamo opravka z vse večjo količino deskriptivnega gradiva, ki s časovno distanco hitro izgublja na pomenu, temeljne razsežnosti pa ostajajo neidentificirane. V tem smislu se mora sociolog distancirati od obstoječe prakse.

Ne moremo se omejiti na spremembe od trenutka, ko so se začela organizirana prizadevanja za oblikovanje Evropske skupnosti. Sociološko relevantne so že prejšnje zgodovinske izkušnje, npr. stare habsburške monarhije, v okviru katere smo bili sestavina že dosti širšega evropskega prostora. Kaj smo se naučili ob dejstvu, da je prišlo do njenega razpada, obenem pa se danes, po sedmih desetletjih, ponovno aktualizira vključevanje v (novo, drugačno) Evropo? Integracijskih procesov ne moremo spremljati le v formalno-institucionalnih okvirih, kakršnega predstavlja npr. 12 držav Evropske skupnosti, niti jih ne smemo omejevati na še vedno prevladujoči »state centric model« ali miselnost. Takšen model nam zakriva

raznoverstnost avtonomnih sistemov in obenem prekinja vse nujnejše povezovanje supranacionalnega s subnacionalnim, globalnega in lokalnega. Tu imamo opravka še z zelo togimi ločnicami.

V razliko od takšne prakse v interpretacijah pa si stvarnost že sama izsiljuje svojo pot. Če sledimo problematiki, ki je danes najbolj prisotna v Evropski skupnosti, in njenim 300 ukrepom, ki naj bi vodili k »Evropi brez meja«, se izkaže, da gre za protislovni težnji: po eni strani za zmanjšanje ali odpravljanje razlik med državami, za homogenizacijo; istočasno pa za težnjo k razpršenosti in pluralizmu avtonomnih subjektov, ki uhajajo iz togih okvirov teritorialne hierarhizacije. O tem protislovju je veliko nerazumevanja in veliko možnosti, da vsakdo najde argumente za svoje stališče; zelo malo pa pregleda nad celoto tega dogajanja. Zato toliko poudarjam nujnost širšega teoretičnega pristopa, da bi današnje spremembe zares razumeli z vidika protislovnosti temeljnih dolgoročnih procesov.

Pri tem izstopa vprašanje: ali povezovanje v širšem prostoru pomeni omejevanje avtonomije ožjih enot, oziroma, ali pomeni krepitev avtonomije sistemov zmanjševanje povezanosti celote ali ne, in v katerih pogojih?

Na splošno lahko rečemo, da s teoretsko razširitvijo najdemo stik z ogromno sfero širše relevantne literature, ki se ne veže samo na fenomenološko razumljeno geografsko območje, kot je Evropa. Evropa ni teoretski pojem, in je zato najprej potreben »prevod« v teoretski jezik. Šele v tako razširjenem miselnem okviru lahko pritegnem misli svetovno znanega družboslovca Kennetha Bouldinga, ki vidi v obravnavanem protislovju eno največjih vprašanj človeštva v današnjem času. Gre za vprašanje, ali nam bo uspelo ohraniti teritorialno opredeljeno bogastvo kulturne raznoverstnosti, ali pa bo ta raznoverstnost v bodoče obstajala samo po posameznih enklavah oziroma jo bomo ohranjali le v obliki folklorne? Kaj se s tega zornega kota dogaja v Evropi? Bilo bi zanimivo primerjati različne podatke. Naj opozorim samo na to, da je bilo leta 1500 v Evropi 500 neodvisnih političnih enot oz. sistemov. Leta 1900 jih je bilo samo še 25, kaj pa bo leta 2000? Ali bo samo še eden? Vendar pa lahko znotraj tega enega samega spet pričakujemo množico osamosvojenih subjektov.

Kako se v tem razširjenem evropskem okviru kaže težnja k uveljavljanju večje samostojnosti teh subjektov? Naš zunanji minister je že nekajkrat v zadnjem času pisal, da naš način vključevanja v Evropo ni preko Beograda, ampak neposredno Ljubljana-Bruselj. V družboslovni literaturi lahko najdete to bolj sistematično obravnavano kot vprašanje zblíževanja globalnega (v našem primeru evropskega) in subnacionalnega. Tako se npr. Edinburgh in Cardiff izogibata posredovanju Londona. Podobno kot Ljubljana se poskušata izogniti posredovanju in predstavniki strukturam in neposredno vzpostavljati stike z institucionalnim evropskim jedrom.

Relativno osamosvojena nemška regionalna območja (dežele) kažejo podobne težnje. Evropsko (svetovno) jedro vedno bolj neposredno vpliva in se povezuje s subnacionalnimi enotami. Jugoslavija v dobrih 70. letih, kolikor jih ima za sabo, ni uspela doseči tistega, kar je Francija opravila v 200 letih, ko je poenotila svoj prostor. Danes pa lahko ugotavljamo, da je Jugoslavija v tem smislu prepozno rojeno dete. V današnjih razmerah namreč že prevladujejo radialni vplivi iz širšega prostora, ki relativizirajo odnose med sistemi znotraj »nacionalne države«, kakršna naj bi bila Jugoslavija. Odnosi med sistemi se relativizirajo, s tem pa se relativizira tudi usodnost odcepitve ali neodcepitve Slovenije od Jugoslavije. Glede na to, da se intenzivira vsesplošna povezanost vseh teritorialnih enot v širšem prostoru, ta usodnost odcepitve, dolgoročno gledano, ne bo tako dramatična, kot

se je zdelo v zadnjih nekaj letih. Vsi skupaj bomo vse bolj vpleteni v omrežje – medsebojnih ali enosmernih – odvisnosti v evropskem in svetovnem merilu.

Še vedno pa ostajajo odprta vprašanja o tem, kaj se dogaja z bogastvom kulturne raznovrstnosti. Z vidika intergeneracijskih trendov (kar lahko opazujemo že v svojih družinah) je opazno kulturno zbliževanje med narodi. Za starejšo(e) generacijo(e) je bila značilna večja medsebojna izključnost, ali pa nadrejenost in podrejenost med pripadniki različnih narodov. Mlajša generacija pa novo kulturo, kot kaže primer zabavne glasbe, doživlja kot skupno (ne tujo), svetovno kulturo. Ko gre za jezik, med mlajšimi vse pogosteje zasledimo, da se Slovenec in Avstrijec ne pogovarjata več po nemško (kar implicira enostransko podreditev), ampak recimo v angleščini.

Temeljno vprašanje, ki ostaja odprto, pa je, kakšen bo resničen trend integracijskih procesov v prihodnosti: ali bo to uravnotežen proces povečevanja raznovrstnosti na sicer poenotenih, standardiziranih skupnih osnovah, ali bo prevladala uniformnost? Dosedanje raziskovanje nam nakazuje, da se razlike med teritorialnimi enotami zmanjšujejo, da pa se raznovrstnost med skupinami in med posamezniki znotraj njih povečuje.

PETER KLINAR

Nekaj tez o migracijskih procesih v Evropi

Moja razmišljanja so osredotočena na integracijske procese v Evropi z vidika medetničnih in migracijskih procesov. Prva teza je, da obstaja med Zahodno in Vzhodno Evropo razvojna in kulturna dihotomija, pri čemer se Zahod približuje postindustrijski družbi, Vzhod pa se težko in počasi modernizira, razvija v smeri industrijske družbe, obremenjen s številnimi elementi tradicionalizma.

Druga izhodiščna teza se glasi, da se integracija v Evropi odvija v okvirih Zahodne Evrope, kar predstavlja nevarnosti za majhne in nerazvite sisteme, v katere se uvršča tudi naša družba – glede na morebitno podrejenost, izgubo identitete in omejene možnosti za neposredne integracije, o katerih je pravkar zelo nazorno govoril kolega Mlinar.

Tretja teza: medetnični odnosi, pri čemer mislim na odnose med avtohtonimi narodi in nacijami v Zahodni Evropi, so se že približali postindustrijskemu razvoju, kar pomeni upadanje etnične stratifikacije ali nadomeščanje pripisanega s pridobljenim statusom. To z drugimi besedami pomeni, da se uveljavljajo elementi etnične enakopravnosti. To pa seveda ne pomeni, da deprivilegiranosti manjšin v teh okoljih ni več in da so etnične manjšine že dosegle popolno avtonomijo.

Četrta teza govori o tem, da v Vzhodni Evropi medetnični odnosi niso na ravni razvoja, omenjenega v prejšnji tezi, ampak da gre za počasen razvoj teh odnosov, z daljšo perspektivo obstoja etnične stratifikacije, neenakosti in pomena prirojenga statusa ter številnih medetničnih konfliktov. Prehodi narodov v nacije so zapleteni in težavni, mednacionalne povezave pa nedorečene.

Bistvo pete teze je, da se mednarodni in mednacionalni odnosi med Zahodno in Vzhodno Evropo ne odvijajo na isti ravni, kot mednacionalni odnosi znotraj